

МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

НАУКОВІ ПРАЦІ МАУП

Засновано у 2001 р.

Випуск 1(13)

Київ 2006

УДК 330-339; 321.7; 159.9
ББК 65.9(4УКР)я43
М43

Редакційна колегія

Головатий М. Ф., д-р політ. наук, проф. — головний редактор
Гайченко В. А., д-р біол. наук, проф. — заступник головного редактора
Савєвич І. Г., канд. філол. наук — відповідальний редактор
Марусєва О. А. — відповідальний секретар
Чирков В. М. — відповідальний редактор за випуск

Економічні науки і менеджмент

Захожай В. Б., д-р екон. наук, проф., Федоренко В. Г., д-р екон. наук, проф., Титова Н. А., д-р екон. наук, проф., Дахно І. І., д-р екон. наук, проф., Баєва О. В., д-р біол. наук, проф., Дмитренко Г. А., д-р екон. наук, проф., Ніколенко Ю. В., д-р екон. наук, проф., Криклій А. С., д-р екон. наук, проф., Куроченко О. В., д-р екон. наук, проф.

Політичні науки

Бабкіна О. В., д-р політ. наук, проф., Горбатенко В. П., д-р політ. наук, проф., Кирилюк Ф. М., д-р філос. наук, проф., Храмов В. О., д-р політ. наук, проф., Шуба О. В., д-р політ. наук, проф., Антонюк О. В., д-р політ. наук, проф.

Психологічні науки

Балл Г. А., д-р психол. наук, проф., Коломінський Н. Л., д-р психол. наук, проф., Ложкін Г. В., д-р психол. наук, проф., Приходько Ю. О., д-р психол. наук, проф., Чуприков А. П., д-р мед. наук, проф., Сагач Г. М., д-р пед. наук, проф.

Юридичні науки

Бабкін В. Д., д-р юрид. наук, проф., Коваленко В. В., д-р юрид. наук, проф., Марчук В. М., д-р юрид. наук, проф., Скрипнюк О. В., д-р юрид. наук, проф., Александров Ю. В., канд. юрид. наук, проф., Корнієнко М. І., канд. юрид. наук, проф.

Рекомендовано Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом (протокол № 3 від 29 березня 2006 р.)

Міжрегіональна Академія управління персоналом.

М43 Наукові праці МАУП / Редкол.: М. Ф. Головатий (голов. ред.) та ін. — К. : МАУП, 2001. — Вип. 1. —

ISBN 966-608-120-2

Вип. 1(13). — 2006. — 184 с. — Бібліогр. в кінці ст. —

ISBN 966-608-654-9

У збірнику наукових праць публікуються статті науковців, які займаються проблемами розвитку економіки і менеджменту, політології, психології і права.

Для науковців, викладачів, студентів, а також усіх, кого цікавить розвиток науки в Україні.

Збірник “Наукові праці МАУП” зареєстровано Державним комітетом інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України (свідоцтво від 11.04.02 за № 6048, серія КВ) як наукове видання, у якому висвітлюються результати наукових досліджень в галузях економіки, менеджменту, політології, соціології, психології, права, матеріалів наукових конференцій.

ББК 65.9(4УКР)я43+88я43

ISBN 966-608-120-2

ISBN 966-608-654-9

© Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2006

ЗМІСТ

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ І МЕНЕДЖМЕНТ	5	Новальська Н. І. Механізм ціноутворення на медичні послуги в лікувально-профілактичних закладах України	69
Згалап-Лозинська Л. О. Відтворення трудового потенціалу: медико-економічний аспект	5	Стрельчук А. С., Пенцов О. С. Автоматизована система управління в роботі освітніх установ	74
Наумова О. Е. Аналіз можливостей застосування маркетингового підходу на ринку освітніх послуг	11	ПОЛІТИЧНІ НАУКИ	78
Сидич О. В. Формування портфеля інноваційних стратегій підприємства	15	Вдовичин І. Я. Інтелектуальні загрози свободі людини	78
Петрига О. М., Пеньова О. В. Проблеми розвитку та основні шляхи стабілізації виробництва зерна озимої пшениці в господарствах Запорізької області	21	Гончарова І. В. Зовнішня політика України: інтереси і пріоритети	84
Кочетова К. А., Бервено О. В. Сутність і механізм функціонування соціальної економіки	28	Савельєв В. П. Виклики і парадокси глобалізації	89
Матюхін В. О., Кобзєва О. В. Організаційна модель та особливості менеджменту вищого навчального закладу	32	Каліберда Ю. Ю. Політична діяльність Олександра Жуковського на посту військового міністра Української Центральної Ради	94
Чалий О. І. Становлення малого підприємництва в умовах перехідної економіки	37	Коваленко Н. А. Трансформаційні процеси у сучасному суспільстві ..	98
Мамонов К. А., Скоков Б. Г. Теоретичні аспекти розміщення капіталу	41	Климкова І. І. Проблеми розвитку парламентаризму в Україні в контексті політичної реформи	103
Камінська М. Б. Поняття і напрями екологобезпечного розвитку аграрного сектору	45	ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ	111
Гурч Л. М. Бізнес-освіта в Україні та її місце у підготовці кваліфікованих менеджерів на ринку в контексті інтеграції України в Євросоюз	49	Петрушенко В. Л. Онтологічна проєкція природи цінностей	111
Борщ В. В., Петренко Т. А. Ефективність діяльності служби логістики на підприємстві	54	Шевяков О. В. Психофізіологічні характеристики операторів АЕС як фактор готовності до діяльності	117
Першко Л. О. Проблеми удосконалення механізму фінансування підприємницьких структур аграрного сектору	60	Кудрик Л. Г., Сурмяк Ю. Р. Психологічні основи здоров'я	124
Калина А. В. Пропозиції щодо розвитку стимулювання праці в сучасних умовах	63	Гундерук Л. М. До питання профілактики аутоагресивної поведінки	128
		Шопша О. Л. Особливості соціально-психологічного клімату в колективі театру	134
		Редзюк І. В. Соціально-психологічні умови оптимізації навчання іншомовному спілкуванню студентів вищих закладів освіти немовних спеціальностей	140

О. М. ПЕТРИГА

Дніпропетровський інститут МАУП

О. В. ПЕНЬОВА

Таврійська державна агротехнічна академія, м. Сімферополь

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ТА ОСНОВНІ ШЛЯХИ СТАБІЛІЗАЦІЇ ВИРОБНИЦТВА ЗЕРНА ОЗИМОЇ ПШЕНИЦІ В ГОСПОДАРСТВАХ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ

Наукові праці МАУП, 2006, вип. 1(13), с. 21–27

Досліджено стан виробництва зерна озимої пшениці в господарствах Запорізької області. Виявлено основні проблеми її виробництва та подано науково обґрунтовані рекомендації щодо оптимального розміру посівної площі, підвищення урожайності, поліпшення якості та отримання сталих валових зборів зерна. Викладено пропозиції з метою подальшого підвищення економічної ефективності виробництва продовольчого зерна озимої пшениці.

Озима пшениця є основною і найціннішою продовольчою зерною культурою в Україні. Її доля у структурі посівної площі зернових культур становить майже 36 %, а від усієї посівної площі – 20 %. За потенційною урожайністю з гектара посіву вона посідає перше місце серед зернових культур. Цінність її визначається передусім високими якісними показниками пшеничного хліба – кращим смаком, поживністю і перетравленістю. В зерні озимої пшениці залежно від сортів і умов виробництва міститься 11–24 % білка. Засвоєння білка пшеничного хліба близько 95 %. У складі повітряносухого зерна озимої пшениці міститься (в середньому) води – 13,6 %, золи – 1,8, білка – 16,8, клітчатки – 2,0, жирів – 2,0, безазотистих екстрактивних речовин – 63,8 %.

Крім хлібовипікання, зерно озимої пшениці сильних та цінних сортів використовується у круп'яному, макаронному, кондитерському та інших виробництвах. Із зерна озимої пшениці виробляють спирт, крохмаль, клейковину, клей тощо. Зерно і отруби озимої пшениці використовують як цінний концентрований корм для сільськогосподарських тварин. Солома і полова теж слугують кормом.

Озима пшениця є основним гарантом продовольчої безпеки нашої країни та найважливішою складовою експорту сільськогосподарської продукції. Україна на світовому ринку посідає чіль-

не місце серед десяти країн – виробників зерна озимої пшениці. Зерно озимої пшениці належить до найліквідніших видів сільськогосподарської продукції. А виробництво і реалізація її нині є одним із головних джерел грошових надходжень і підтримки економіки як сільськогосподарських підприємств, так і всієї країни.

Затяжна економічна криза в сільському господарстві, особливо за останні роки, негативно вплинула і на розвиток виробництва зерна озимої пшениці, що, у свою чергу, істотно позначилося і на експортних можливостях країни.

До теперішнього часу в Україні залишається невирішеною проблема забезпечення стабілізації виробництва зерна, задоволення потреб країни у продовольчому зерні озимої пшениці високої якості та забезпечення високого рівня його конкурентоспроможності і належної ефективності виробництва. Тому збільшення виробництва зерна, особливо озимої пшениці, і підвищення його якості нині є пріоритетним завданням для всіх сільськогосподарських підприємств нашої країни.

Запорізька область входить до складу провідних областей з виробництва зерна озимої пшениці. На її долю в Україні припадає 6,5 % зібраної площі і 6,6 % валового збору зерна озимої пшениці.

В зоні Степу, де вона розташована, виробляється понад 50 % зерна озимої пшениці від усього її обсягу у країні.

Природнокліматичні умови області, за ствердженням наукових установ, є найсприятливішими для вирощування сильних і цінних сортів пшениці (1–3 класів), в яких нині відчувається дефіцит при виробництві хлібо-кондитерських виробів у країні. Проте якість вирощуваного зерна озимої пшениці, як в зоні Степу загалом, так і в господарствах Запорізької області, залишається низькою. Тому, крім питання збільшення виробництва

зерна озимої пшениці в господарствах Запорізької області, важливим є питання поліпшення його якості.

Аналіз стану виробництва зерна озимої пшениці в усіх категоріях господарств Запорізької області за період 1991–2003 рр. свідчить про те, що збиральна площа в них є нестабільною — показники за роками і періодами значно коливаються (таблиця).

Динаміка виробництва зерна озимої пшениці в господарствах Запорізької області

Роки	Площа, з якої зібрано врожай, тис. га	Питома вага її в структурі посівів зернових культур, %	Валовий збір		Урожайність, ц/га
			тис. т	% в його структурі зернових культур	
1991	484,6	60,6	1415,0	69,0	29,2
1992	432,8	54,3	1537,8	62,6	35,5
1993	282,5	36,2	895,5	42,4	31,7
1994	139,6	20,3	372,0	21,4	26,7
1995	149,2	20,9	415,3	27,1	27,8
1991–1995*	297,7*	38,5*	927,1*	44,5*	30,2*
1996	213,0	39,1	404,0	46,2	19,0
1997	404,8	49,5	1263,6	64,2	31,2
1998	357,3	51,7	960,7	67,7	26,9
1999	283,3	43,2	727,0	52,2	25,7
2000	300,1	40,4	519,2	45,1	17,3
1996–2000*	311,7	44,8*	774,9*	55,1*	24*
2001	473,8	53,8	1659,8	66,0	35,0
2002	383,1	47,0	1075,1	56,7	28,1
2003	122,0	21,8	116,5	18,8	9,6
2001–2003*	326,3	40,9*	950,5*	47,2*	24,2*

* У середньому за рік.

Середньорічний розмір збиральної площі за досліджуваний період становив 309,7 тис. га — 96 % загальної посівної площі за цей період. Найбільшою вона була у 1991 р. — 484,6 тис. га, що в 1,5 раза (на 162,3 тис. га) більше від середньорічного її розміру; найменшою — у 2003 р. (122,0 тис. га), що в 2,6 раза менше від середньорічної і майже в 4 рази менше від її розмірів у 1991 р. З роками збиральна площа озимої пшениці має тенденцію до незначного збільшення. Так, наприклад, якщо

в середньому за 1991–1995 рр. вона становила 297,7 тис. га, за 1996–2000 рр. — 311,7 тис. га, то за 2001–2003 рр. вона становила уже 326,3 тис. га, що на 14,6 тис. га більше проти 1996–2000 рр. і на 28,6 тис. га більше проти 1991–1995 рр.

Таке значне коливання показників збиральної площі озимої пшениці за роками можна пояснити тим, що озима пшениця, порівняно з іншими зерновими культурами, через свої біологічні особливості більше реагує на погодні умови року. В роки

з несприятливими умовами під час сівби в області (1994 р., 1995 р. і 2003 р.) через літньо-осінню засуху значна частина її, порівняно зі сприятливими роками, недосівалася (на 70 % і більше). У роки з несприятливими умовами в період зимівлі (1996 р. і 2003 р.) значну частину її змушені були пересівати: відповідно 57,6 тис. га (21,3 %) і 36,4 тис. га (близько 30 %). Загибель посівів озимої пшениці в період зимівлі зумовлюється різними причинами: надто низькою температурою, льодовою кіркою, вимоканням та ін. За 13 років (1991–2003 рр.) загибель посівів в середньому за рік становила майже 4 % її посівної площі, або 12,6 тис. га. Крім того, на нашу думку, нестабільності показників збиральної площі озимої пшениці значною мірою сприяла висока насиченість посівів соняшнику в загальній посівній площі господарств області, яка за останні 4 роки в середньому наблизилася до 30 % і має тенденцію до збільшення. У 2004 р. вона перевищила 33 %, що майже в 3 рази перевищує рекомендації науки (не більше 12 %). Це означає, що кожне третє поле сівозміни було зайнято соняшником.

У господарствах зі значним перенасиченням сівозмін соняшником спостерігалась повільна підготовка ґрунту, проведення сівби в пізні строки, не завжди у добре підготовлений та зволожений ґрунт. Посіви на такій площі, як правило, зріджені і забур'янені, урожай не визріває своєчасно, тому збирання його відбувається із запізненням. Площі після пізнього збирання насіння соняшнику залишалися до кінця року переважно неораними і використовувалися в подальшому здебільшого під так звані “чорні пари” весняно-літньої підготовки, які за вимогами не відповідають призначенню. На таких парах недобір урожаю озимої пшениці, за даними науки, становить 15–20 ц/га, якість її зерна значно знижується, а у гостро посушливі роки взагалі неможливо отримати її сходи. Так, розміри збиральної площі озимої пшениці в роки, несприятливі через літньо-осінню засуху (1994 р., 1995 р., 2003 р.), були меншими від рекомендованої площі чистих парів відповідно майже на 70 тис. га (33,3 %), на 60 тис. га (28,6 %) і на 90 тис. га (42,9 %).

Таким чином, чисті пари, за ствердженням науковців, у південних та центральних районах Степу є єдиним попередником, який гарантує незалежно від погодних умов отримання гарних сходів, а згодом і збирання високого врожаю якісного зерна.

Перенасичення сівозмін соняшником в господарствах області сприяло погіршанню попе-

редників для розміщення як озимої пшениці, так і інших культур, затягуванню та невиконанню значного обсягу сільськогосподарських робіт в оптимальні строки впродовж усього року, погіршанню обробітку ґрунту, що спричинило зниження урожайності не тільки зерна озимої пшениці, а й усіх сільськогосподарських культур в сівозміні.

Отже, головною причиною динамічних коливань розмірів збиральної площі озимої пшениці за досліджуваний період є передусім негативний вплив погодних умов року та низький рівень культури землеробства в деяких господарствах області.

Виходячи з цього зниження рівня насичення соняшнику в сівозмінах господарств області до оптимального рівня і освоєння ними оптимальних розмірів чистих парів, рекомендованих наукою, які за якістю відповідали б вимогам, є одним із важливих заходів стабілізації розмірів збиральної площі озимої пшениці.

Незважаючи на те, що за останні роки як посівна, так і збиральна площі озимої пшениці в господарствах області, порівняно з 1991–1995 рр., мають тенденцію до незначного збільшення, питома вага посівів озимої пшениці як в загальній площі посіву сільськогосподарських культур, так і в зернових залишається низькою. У загальній площі сільськогосподарських культур в середньому за 1991–1995 рр. вона становила лише 16 %, за 1996–2000 рр. — 21,6 %, за 2001–2003 рр. — 22,9 %, що менше від рекомендацій науки відповідно на 14,0, 8,4 і 7,1 %. У посівній площі зернових культур за ці періоди вона становила відповідно 38,5, 44,8 і 40,9 %, що теж є меншим від рекомендацій науки відповідно на 11,5, 5,2 і 9,1 %.

При спеціалізації землеробства на виробництві товарного зерна сильних озимих пшениць оптимальне насичення сівозмін озимої пшениці, за рекомендаціями науки, в господарствах зони Степу знаходиться на рівні 30 %. Звідси посівна площа озимої пшениці, за нашими розрахунками, в господарствах області має становити 430,0–460,0 тис. га. Зазначимо, що це реальні дані, оскільки приблизно такий розмір посівної площі озимої пшениці в господарствах області був у найсприятливіші роки для виробництва зерна озимої пшениці: у 1991 р. — 486,7 тис. га, у 1992 р. — 434,0 тис. га, у 1997 р. — 414,7 тис. га, у 2001 р. — 477,9 тис. га, у 2002 р. — 402,6 тис. га.

Для одержання високих урожаїв і якісного зерна озимої пшениці в господарствах області необхідно 65–70 % її посівів розміщувати після

кращих попередників, з них не менше 50–60 % — за чистими парами і за парами, зайнятими культурами на зелений корм, які рано звільняють посівне поле.

Враховуючи позитивний вплив чистих парів на баланс вологи та фітосанітарний стан сівозміни загалом, який в господарствах області за останні роки погіршився, за нашими розрахунками, площі чистих парів мають становити 210–230 тис. га (близько 15 % усієї посівної площі), що відповідатиме рекомендаціям науки для господарств зони Степу. Такі або близькі до них розміри площ чистого пару в господарствах області використовувалися в 1986–1990 рр. — 220,6 тис. га та в 1991–1995 рр. — 205,7 тис. га, або 11,2 і 11 % усієї на той час посівної площі.

Чистий пар необхідний у структурі посівних площ у посушливих і сухих регіонах як гарант одержання сталих урожаїв зерна озимої пшениці (50,5–55 ц/га) і високої його якості, що є важливим для ринкових умов. Щорічне дотримання оптимальних розмірів чистих парів дає можливість розмістити 50 % посівів озимої пшениці за ними, а всю площу після збирання сояшнику (близьку до розмірів чистих парів), який є не кращим попередником для інших сільськогосподарських культур, використати під чисті пари та під кукурудзу на силос. Це значною мірою сприятиме покращанню обробітку ґрунту та розміщенню решти 50 % посівів озимої пшениці за кращими попередниками, до яких вона є дуже чутливою культурою, тобто до кукурудзи на зелений корм, багаторічних і однорічних трав, гороху, озимої пшениці та ін.

Вирощування в зоні Степу озимої пшениці після кращих попередників, за науковими даними, дає змогу отримати (залежно від внесення добрив та погодних умов року) урожай зерна на 25–42 % вищий, ніж після несприятливих попередників. Урожай зерна озимої пшениці після зайнятих парами площ був на 5–6 ц/га менше, після гірших попередників — на 13,5–19,5 ц/га менше, ніж після чистих парів.

Урожайність зерна озимої пшениці в господарствах області в середньому за 1991–2003 рр. становила 25,7 ц/га. За урожайністю озима пшениця посідає перше місце серед зернових культур. Рівень її урожайності в середньому за цей період перевищував середню урожайність зернових культур на 5,3 ц/га, ячменя — на 9,1 ц/га, вівса на — 11,7 ц/га, кукурудзи на — 5,4 ц/га. Але порівняно з її нормативною урожай-

ністю для господарств зони Степу і ресурсною для умов області вона є нижчою відповідно на 4,3 і 9,3 ц/га.

Аналіз динаміки урожайності зерна озимої пшениці в господарствах області засвідчив її значні коливання, як за окремими роками, так і в середньому за періодами. Найвища урожайність за досліджувані роки була у 1992 р. — 35,5 ц/га та у 2001 р. — 35,0 ц/га, найменша — у 2003 р. — 9,6 ц/га та у 2000 р. — 17,3 ц/га. За періодами середня урожайність зерна озимої пшениці була найвищою за 1991–1995 рр. — 30,2 ц/га, що на 6,2 ц/га більше від 1996–2000 рр. і на 6,0 ц/га від 2001–2003 рр.

Низький рівень урожайності зерна озимої пшениці за останні два періоди свідчить про те, що в господарствах області, як мінімум на 12–25 %, не використовуються можливості підвищення її урожайності. Це можна пояснити передусім поглибленням загострення економічної кризи в господарствах області, внаслідок чого значно зменшилося застосування мінеральних (в поживних речовинах на 1 га посівної площі — майже в 5 разів) та органічних (на 1 га посівної площі — щонайменше у 8 разів) добрив за останні роки порівняно з 1990 р., недостатньо застосовуються засоби захисту рослин від шкідників, хвороб і бур'янів, відбулося швидке старіння старої техніки, гостро бракує необхідної техніки для виконання технологічних робіт в оптимальні строки тощо. Через економічні проблеми в деяких господарствах Запорізької області обробіток ґрунту під сівбу озимої пшениці здійснювався несвоєчасно та неякісно, особливо після таких попередників, як кукурудза на зелений корм і на силос та сояшник під чисті пари (весняно-літнього обробітку). Спостерігався також посів зерна озимої пшениці не в оптимальні строки за роками (в межах 10–20 % її посівної площі), значно затягувалися строки збирання урожаю. Всі ці недоліки негативно впливали на урожайність та якість зерна озимої пшениці.

Таким чином, у господарствах Запорізької області є значні невикористані резерви підвищення урожайності зерна озимої пшениці та стабілізації його виробництва:

- застосування мінеральних добрив в оптимальних дозах та засобів захисту рослин від шкідників, хвороб і бур'янів;
- покращання обробітку ґрунту і вибір кращих попередників — передусім за рахунок зниження насичення сівозмін сояшником та освоєння чистих парів в оптималь-

них розмірах (якісного і своєчасного обробітку);

- впровадження енергозберігаючої та інтенсивної технології;
- виконання робіт в оптимальні строки;
- використання насіння озимої пшениці високоурожайних і стійких до засухи сортів — не нижче 1–3 репродукцій;
- поглиблення спеціалізації господарств на виробництві продовольчого зерна озимої пшениці.

За даними наукових установ, для зони Степу з метою оптимального насичення ґрунту на 1 га сівозмінної площі треба витратити 8–10 т гною та близько 60 кг азоту і фосфору, 30 кг калію. Це забезпечує підвищення продуктивності сівозмін на 26–36 % і створює умови для відтворення родючості ґрунту. Внесення оптимальних (мінімальних) доз добрив під озиму пшеницю забезпечує окупність 1 кг мінеральних добрив, яке дає 5–9 кг зерна. А застосування азотних добрив забезпечує приріст урожайності на 4,5 – 5,0 ц/га. Найбільша ефективність застосування мінеральних добрив досягається при вирощуванні сильної пшениці, посіви якої треба розміщувати за чистими і зайнятими парам та після гороху, завдяки чому в умовах Степу можна отримати високоякісне продовольче зерно озимої пшениці. Наприклад, розроблена система удобрення озимої пшениці Запорізькою державною дослідною станцією для одержання зерна сильної озимої пшениці, яка висівається за “чорними парами”, в умовах станції в середньому за 5 років забезпечила стабільну урожайність — 55,3 ц/га з вмістом клейковини 29,2 %, білка 13,4 % і показником якості клейковини на прикладі ІДК — першої крупки.

Застосування розробленої на Запорізькій державній дослідній станції енергозберігаючої технології обробітку ґрунту чистого пару з використанням безполицевих ґрунтообробних знарядь дає змогу значно скоротити витрати пального, надто дорогого і дефіцитного нині для виробників сільськогосподарської продукції, підвищити продуктивність сівозміни та уникнути ерозії ґрунту.

В середньому за 19 років за методом “чорних парів” при оранці на глибину 25–27 см одержано зерна озимої пшениці 49,9 ц/га, при плоскорізнному обробітку ґрунту на таку ж глибину — 51,5 ц/га, при плоскорізнному мілкому обробітку (на 12–16 см) — 51,3 ц/га. Економія палива при цьому, порівняно з оранкою, становить: при глибокому плоскорізнному обробітку — 27,6 %, при мілкому — 48,6 %.

Урожайність зерна озимої пшениці, за науковими даними, при сівбі за методом чистих парів в оптимальні строки, порівняно з ранніми і пізніми (на 10–15 днів), підвищується на 6,7–7,7 ц/га. При цьому зазначимо, що затримання з обмолотом озимої пшениці на 15 днів спричинює втрати врожаю до 4–5 ц/га.

Отже, посів озимої пшениці за методом чистих парів треба проводити в оптимальні строки і з обов’язковим використанням сортів сильних пшениць, децю різних за скоростиглістю. А збирати врожай необхідно у стислі строки (впродовж 10–14 днів), передусім на чистих парах як найбільш урожайних. Це запобігатиме перестояю хлібних масивів і погіршанню якісних показників зерна озимої пшениці.

За нашими розрахунками, розглянуті вище заходи спроможні підвищити урожайність зерна озимої пшениці в господарствах області проти середньорічних показників за 2001–2004 рр. (26,0 ц/га) як мінімум на 9 ц/га, або збільшити в 1,3 раза. Такий успіх можливий за рахунок вжиття таких заходів:

- застосування мінеральних добрив, що підвищує урожайність зерна пшениці якнайменше на 3 ц/га;
- покращання попередників і обробітку ґрунту, у тому числі використання чистих парів, якнайменше на 4 ц/га;
- покращання насінництва та виконання робіт в оптимальні строки та ін. — на 2 ц/га.

Таким чином, за нашими розрахунками, середня урожайність зерна озимої пшениці в господарствах області може становити 35 ц/га (що є близькою до її ресурсного рівня), у тому числі за чистими парами — в межах 40–45 ц/га, після решти попередників — 25–30 ц/га.

Зазначимо, що це досить реальне завдання. Подібний до цього рівень урожайності зерна озимої пшениці уже був досягнутий в області в середньому по району господарствами Приморського району в 1992 р. — 40,6 ц/га, в 1997 р. — 39,4 ц/га, в 2001 р. — 40,7 ц/га; Куйбишевського району в 1992 р. — 41,4 ц/га, в 1995 р. — 35,9 ц/га, в 1998 р. — 38,6 ц/га, в 2001 р. — 41,2 ц/га; Бердянського району в 1992 р. — 42,0 ц/га, в 2001 р. — 38,3 ц/га; Гуляйпільського району в 1992 р. — 38,3 ц/га, в 2001 р. — 39,4 ц/га та інших районів. Загалом по області такий рівень урожайності зерна озимої пшениці був досягнутий в 1992 р. — 35,5 ц/га та 2001 р. — 35,0 ц/га.

Через коливання збиральних площ і урожайності озимої пшениці в господарствах Запорізької

області спостерігається нестабільність валових зборів її зерна. В середньому за рік за періодами вони становили: за 1991–1995 рр. — 927,1 тис. т, за 1996–2000 рр. — 774,9 тис. т, за 2001–2003 рр. — 950,5 тис. т. Ще більші коливання зафіксовані в окремі роки. Найбільший збір був у 1992 р. — 1537,8 тис. т, найменший у 2003 р. — лише 116,5 тис. т, що у 13,2 раза менше проти 1992 р. Збільшення виробництва зерна озимої пшениці в середньому за 2001–2003 рр., порівняно з 1996–2000 рр., становило 175,6 тис. т, з 1991–1995 рр. — 234,0 тис. т, що відбулося переважно за рахунок збільшення її збиральної площі.

Питома вага озимої пшениці в загальному зборі зерна господарства області за розглянуті періоди становила відповідно 44,5, 55,1 і 47,2.

Отже, в господарствах Запорізької області є значні резерви збільшення виробництва та покращання якості зерна озимої пшениці.

За нашими розрахунками, за рахунок раціонального розміщення посівів озимої пшениці за кращими попередниками і в оптимальних розмірах (в межах 430,0–460,0 тис. га, з яких 50 % становитимуть чисті пари) та досягнення завдяки цьому прогнозованого ресурсного рівня її урожайності — 35 ц/га, у тому числі за чистими парами — не менше 40–45 ц/га, за рештою попередників — 25–30 ц/га, валовий збір зерна озимої пшениці в господарствах області можна щорічно отримувати в межах 1505,0–1610,0 тис. т, тобто збільшити в 1,8–2,0 раза порівняно із середньорічним його рівнем за 1998–2003 рр.

Приблизно такий валовий збір зерна озимої пшениці і на таких самих площах її посіву вже був отриманий в господарствах області в 1992 р. — 1537,8 тис. т, в 2001 р. — 1659,8 тис. т, при цьому урожайність її становила відповідно 35,5 і 35,0 ц/га, що підтверджує реальність наших прогнозів.

При цьому зерно озимої пшениці, зібране з площі чистого пару, буде відповідати вимогам продовольчого зерна високої якості, яке становитиме близько 60 % його валового збору. Це дасть можливість повністю забезпечити потреби Запорізької області та збільшити обсяги реалізації продовольчого зерна.

В цілях покращання стану виробництва продовольчого зерна озимої пшениці, як в господарствах

Запорізької області, так і в господарствах всієї країни, стабілізації його виробництва і повного забезпечення потреб країни в ньому, створення державного резерву продовольчого зерна, підтримки його виробників і підвищення конкурентоспроможності країни на світовому ринку, на нашу думку, треба підвищити ціну реалізації 1 т зерна 3 класу за якістю, яка на сьогодні є занадто низькою, до рівня не менше 900 грн за рахунок перерозподілу прибутку посередників.

Підвищення ціни реалізації якісного продовольчого зерна озимої пшениці не повинно бути підставою для підвищення ціни на хліб та інші продовольчі вироби, якість яких в окремих містах і районах країни нині є низькою. Такий рівень ціни на якісне зерно озимої пшениці сприятиме поглибленню спеціалізації господарств на виробництві продовольчого зерна, підвищенню рентабельності його виробництва, яка нині є недостатньою для ведення розширеного відтворення виробництва (31,9 % в 2003 р.), та вирішенню нагальних питань: придбання техніки, добрив, насіння, пального, інших товарів, нині занадто дорогих.

Щоб ширше впроваджувати у виробництво сильні і високоякісні сорти озимої пшениці та засівати її на всіх продовольчих масивах насінням високих репродукцій (не нижче третьої), на нашу думку, доцільно відпускні ціни на всі види сортових надбавок зменшити на 50 %.

Комплексне і належне використання наявних резервів для збільшення і стабілізації виробництва зерна озимої пшениці в господарствах Запорізької області, поряд з вирішенням проблеми продовольчого зерна в області, відчутно сприятиме зміцненню економіки і соціальному розвитку області та поліпшенню добробуту працівників села.

Література

1. **Наукові** основи агропромислового виробництва в зоні Степу / Кол. авт. — К.: Аграрна наука, 2004. — 844 с.
2. **Рекомендації** по вирощуванню зернових культур в господарствах Запорізької області / Кол. авт. — Запоріжжя: ЗАО ИВЦ, 1997. — 28 с.
3. **Статистичний** щорічник України за 2004 рік. — К.: Консультант, 2004. — 592 с.

As a result of the research of winter wheat grain state of manufacture using the facilities of Zaporozhye area for thirteen year period the established instability of its harvested acreage, which size on the average for a year for the research period made the total of 309,7 thousand hectares and was smaller than its optimum size by 28,2– 32,9 %. Fluctuation of its sizes by years represented within the limits of 484,6 thousand hectares (in 1991) – 122,0 thousand hectares (in 2003). The cause of it were adverse weather conditions of the year and low local standards of farming. The winter grain harvest of the wheat was also unstable. During the years of this period it changed within the limits of 9,6 centner / hectare (in 2003) – 35,5 centner / hectare (in 1992), and on the average it made 25,7 centner / hectare, it is less than normative for Steppe farming zone by 4,3 centner/ hectare and from resource area for conditions – by 9,3 centner/hectare. The reason of it is the insufficient quantity of fertilizers application, poor-quality cultivation of the ground because of oversaturation of crop rotations with sunflower crops (up to 33,2 %, instead of recommended – up to 12 %), deterioration of its predecessors, etc.

Надійшла 17 лютого 2006 р.